

SERGEJ N. KUZNECOV

“Kosmoglot” – la unua interlingvistika societo en Ruslando¹

Abstrakt („Kosmoglot” – pierwsze towarzystwo interlingwistyczne w Rosji). Artykuł poświęcony jest pietrogradzkiemu towarzystwu interlingwistycznemu „Kosmoglot” (założonemu w 1916 r. przez inżyniera V.K. Rosenberga i językoznawcę J. Baudouina de Courtenay). Była to pierwsza próba powiązania podejścia inżynierskiego i humanistycznego z nauką o komunikacji językowej. W tym czasie kosmoglotyka badała formy i odmiany międzynarodowej komunikacji językowej oraz możliwości zbudowania języka pomocniczego. Członkowie towarzystwa badali możliwość stworzenia nowego rodzaju semiotyki jako sposobu na bezbłędne tłumaczenie międzyjęzykowe.

Abstract („Kosmoglot” – the first interlinguistic society in Russia). This article is dedicated to the Petrograd interlinguistic society “Kosmoglot” (founded in 1916 under the leadership of the engineer V.K. Rosenberger and the linguist J. Baudouin de Courtenay). This was the first attempt to connect engineering and “homaranisman” (humanistic) approaches to the science of language communication. Kosmoglot at that time explored the forms and varieties of international language communication and the possibilities of constructing an interlanguage. The members of the society even explored the possibility of creating a new type of semiotics as a path to accurate interlinguistic translation.

Keywords: Kosmoglot (world language), Kosmoglot studies (interlinguistics), international language, philosophical language, Esperanto, Ido, translation studies, translation machine

Słowa kluczowe: Kosmoglot (język pomocniczy), kosmoglotyka (interlingwistyka), język międzynarodowy, język filozoficzny, esperanto, ido, translatoryka, maszyna tłumacząca

¹ Ruslingve la prilargigita versio de la nuna artikolo estas trovebla laŭ retadreso: <https://cyberleninka.ru/article/n/petrogradskoe-interlingvisticheskoe-obschestvo-kosmoglot-k-stoletiyu-osnovaniya-1916-2016> (la esperanta traduko estis verkita kunlabore kun V. Aroloviĉ). Franca versio, multe pli vasta, aperis sub la titolo “La Société «Kosmoglot(t)» pour la langue internationale (1916-1928)” en “Cahiers de l’ILSL” (Institut de linguistique et des sciences du langage, Université de Lausanne, Suisse, t. 61, 2019). La tradukon (kun kelkaj gravaj aldonoj) faris Renée Triolle et Sébastien Moret.

La agado de la petrograda societo “Kosmoglot” (1916-1921), poste daŭrigita en Reval (Talino) sub la nomo “Kosmoglott” (1921-1928), estas unu el la plej interesaj paĝoj en la historio de Ruslanda interlingvistiko². Tamen krom tre koncizaj mencioj en studoj pri historio de internacia lingvo³, ni preskaŭ malhavas informojn pri tiu societo, al kiuj siatempe apartenis tuta aro da elstaraj sciencistoj, ekzemple J. Baudouin de Courtenay, N.V. Yushmanov kaj eminentaj agantoj de la movado por internacia artefarita lingvo W.K. Rosenberger, E. de Wahl (ankaŭ “von Wahl”), E.K. Drezen, P.E. Stojan k.a. Des pli atentindaj estas arkivaj materialoj, en kiuj oni fiksas apartajn momentojn el la vivo de la societo. Do tiaspecaj materialoj, trovitaj ĝis nun (publikaĵoj en raraj interlingvistikaj eldonoj; prospektoj emisiitaj de la societo; leteroj kaj rememoroj de societanoj aŭ personoj proksimaj al ili) konsistigis la bazon de la publikigata studo. Kun profunda danko la aŭtoro notas la helpon, kiun siatempe al li donis: V.V. Ĉeŝihina (Moskvo), J. Ojalo, H. Dresen kaj H. Saha (Talino), V.P. Beŝkarev kaj N.K. Romanov (Gorkij).

1. Antaŭhistorio de la societo

Kiel informas P.E. Stojan [54, 197], la fondon de la societo antaŭis pridiskutoj kaj preparoj, komencitaj en Rigo en 1912-1914 fare de W.F. Szmurlo, V.E. Ĉeŝihin kaj P.E. Stojan. La iniciato fondi la societeton apartenis al Ĉeŝihin, unu el la plej originalaj tiutempaj interlingvistoj, aŭtoro de internacilingva projekto “Nepo” (vd. sube). Julie de 1915, lige kun la milittempaj eventoj, Ĉeŝihin transloĝiĝis en Petrogradon, kie li sukcesis instigi al komuna laboro antaŭe reciproke malamikajn adeptojn de diversaj internacilingvaj sistemoj.

Cetere, la fakto, ke la societo estis fondita ĝuste en Petrogrado, ŝuldiĝas ne nur al hazardaj kaŭzoj. La metropola urbo estis natura centro, ĉirkaŭ kiu grupiĝis Ruslandaj adeptoj de internacia lingvo – komence volapükistoj, poste esperantistoj kaj anoj de aliaj projektoj. Ĉi tie aperis ankaŭ la unuaj oficialaj organizaĵoj, reprezentantaj la internacilingvan movadon. Je la tempo de la fondo de “Kosmoglot” en Peterburgo jam estis funkciintaj dum ĉirkaŭ kvaronjarcento du tiaj organizaĵoj, kiuj delonge subtenis la intereson pri la internacilingva problemo per prelegoj, kunvenoj, artikoloj en periodaĵoj kaj tiamaniere kreis favorajn kondiĉojn por la ekesto de “Kosmoglot”.

El tiuj du unuiĝoj la plej malnova laŭ la fondotempo estis “Rondeto de Volapük-parolantoj” (*Zilak Volapüköl*), fondita en 1889 kaj gvidata de la konata peterburga

² En la literaturo oni prezentas la nomon de la societo nekonsekvence. Malgraŭ ke en ĉiuj dokumentoj pri la petrograda agadperiodo la societo nomas sin “КОСМОГЛОТ” (kun unu т vortfine, latinskribe same “Kosmoglot”), kelkaj aŭtoroj (ekzemple, E.K. Drezen) citas la nomon kiel “КОСМОГЛОТТ” (“Kosmoglott”). Fakte la formo kun la duobla т aperas nur en la Revala periodo, kiam la societo draste ŝanĝis sian interlingvistikan orientiĝon (vd. sube). La du fazojn en la evoluo de la societo estas oportune distingi per la variantoj de ĝia nomo – “Kosmoglot” kaj “Kosmoglott”. La plena nomo de la societo – ĉu dum la petrograda, ĉu dum la Revala periodoj – estis: Societo de internacia lingvo “Kosmoglot(t)”.

³ Tiuj mencioj apartenas al E.K. Drezen [7, 326328.], en pli konciza formo [8, 181; 36, 206] kaj P.E. Stojan [54, 197].

volapukisto, en 1893-1898 la direktoro de la volapüka Akademio W.K. Rosenberger. Sekvante la evoluon de la interlingvistikaj konceptoj de sia gvidanto, la rondeto transiris de Volapük al aposterioraj internacilingvaj sistemoj – komence Idiom Neutral, kaj poste ReformNeutral.⁴ En 1905-1909 la rondeto oficiale nomiĝis “Grup Neutralparlant” (Grupo de parolantoj en Idiom Neutral), kaj ekde la fino de 1909 – “Grup Neutralist” (Grupo de Neŭtralistoj). Rosenberger eldonis en 1906-1908 kaj 1912-1914 la unuajn en Ruslando revuojn, dediĉitajn al scienca trakto de la internacilingvaj problemoj [47; 48]. Tamen la agadon de la rondeto ekde la komenco karakterizis certa etskaleco: en 1887-1888 en Peterburgo estis 125 volapukistoj [22; 23], sed la rondeto, aperinta ĉe la subiro de Volapük, jam ne povis fanfaroni pri iom signifa membrovanto. Ĝian kernon konsistigis lingvistika komisiono el 69 personoj, kunvenanta ĉiumarde en la hejmo de Rosenberger [50, 54]. Poste similmaniere oni organizis ankaŭ la kunsidojn de “Kosmoglot”.

Multe pli reprezenta estis la peterburga esperantista societo “Espero”, fondita en 1892 kaj farinta praktikan disvastigon de Esperanto en Ruslando la bazo de sia agado. Per organizo de lingvaj kursoj kaj rondetoj, disvastigo de literaturo, fondo de provincaj filioj la societo “Espero” atingis konsiderindajn sukcesojn kaj dum la ekzistoperiodo de “Kosmoglot” nombris kelkcent membrojn. Tamen la scienca studo de la internacilingva problemo konsiderinde postrestis malantaŭ la praktika disvastigo de Esperanto.

“Tiu teoria havaĵo, kiun disponis la Ruslandaj esperantistoj antaŭ 1917, estis fakte ege mizera”, – skribis E.K. Drezen. “La tiutempaj lingvistoj, de Buliĉ ĝis P[o]rĵezinskij, ignoris ajnan eblecon de ‘arta’ lingvokreo. Sekvante la malnovajn konceptojn de la burĝa lingvoscienco, ili konsideris la lingvon io sendependa de la homo kaj evoluanta laŭ vojoj, antaŭdestinitaj de la ‘naturo’. Ĉe tia formulado de la problemo certe ne troviĝis loko por Esperanto inter la ‘naturaj’ naciaj lingvoj. Unuopuloj kiel Roman Brandt ... kaj Baudouin de Courtenay, siatempe konatiĝintaj kun Esperanto kaj agnoskintaj ĝian rajton je plua ekzistado, – tiuj unuopuloj ne ŝangis la ĝeneralan situacion ... La Ruslandaj esperantistoj mem havis neniam memstarajn opiniojn pri la problemo. En tiuj propagandaj popularaj eldonoj, kiuj aperadis en Ruslando antaŭ 1917, oni povis en la plej bona kazo trovi nur rerakonton de la bazaj ideoj de Zamenhof: 1) ke la internacia lingvo estas lingvo helpa, sed ne tutmonda, unusola; 2) ke Esperanto evoluas en la uzadprocezo; 3) ke la fakta utiligo de la internacia lingvo pruvas ion esence tute kontraŭan al tio, kion dezirus prui la lingvistoj, malakceptantaj Esperanton. Certe, kun tia teoria havaĵo oni ne povis esperi pri pravigo de ekzisto de la internacia lingvo”, – konkludas Drezen [10, 291].

Do, inter la adeptoj de ReformNeutral kaj Esperanto ekzistis siaspeca interrilato: la unuaj manifestis sin per teoria traktado de la internacilingvaj problemoj, sed ne kapablis altiri al siaj ideoj la atenton de la vasta publiko; la duaj havis konsiderindajn praktikajn sukcesojn ĉe sufiĉe malforta teoria bazo.

⁴ Idiom Neutral estis ellaborita de Volapuka Akademio dum la direktoreco de Rosenberger kaj publikigita en 1902 [49]. La unua modifo de tiu lingvo, entreprenita de Rosenberger en 1909-1912, kroniĝis per kreo de nova projekto – ReformNeutral [51].

“La solan freŝan fluon, – notas E.K. Drezen, – en la ĝenerala internacilingva movado en la antaŭa Ruslando tiutempe enportis la apartaj rondetoj de esperantistoj, laborintaj pri studado de la internacilingva movado kaj pri akumulo de respondaj lingvaj faktoj. Tiaj rondetoj ekzistis en pluraj lokoj. Sendube unu el la plej rimarkindaj ĉirilate estis la rondeto, grupiĝinta en la antaŭa Peterburgo ĉirkaŭ P. Stojan, W. Szmurlo kaj T. Ŝĉavinskij. Tiu rondeto siatempe iĝis bazo por fondo ... de la societo pri studado de artefaritaj lingvoj ‘Kosmoglot’” [10, 291292].

Laŭ atesto de alia ĉeestanto de tiutempaj eventoj – S. Gajdovskij, la rondeto, funkciinta sub gvido de P.E. Stojan en 1916-1917, estis la rusa fako de la Akademio de Esperanto – “Nacia Lingva Subkomitato” [44, 14]. Tiaj komitatoj ekzistis en pluraj landoj ekde 1912 [37, 343].

La fondon de “Kosmoglot” senpere prologis prelegoj, faritaj iniciate de Drezen en Petrograda Teknologia instituto (en kiu Drezen estris la esperantistan societon). La prelegintoj estis N.K. Romanov⁵, E.K. Drezen, W.K. Rosenberger, P.E. Stojan kaj post la transloĝiĝo en Petrogradon ankaŭ V.E. Ĉeŝiĥin. El malnovaj numeroj de la revuo “La Ondo de Esperanto” [36] oni povas ekscii la titolojn de tiuj prelegoj⁶:

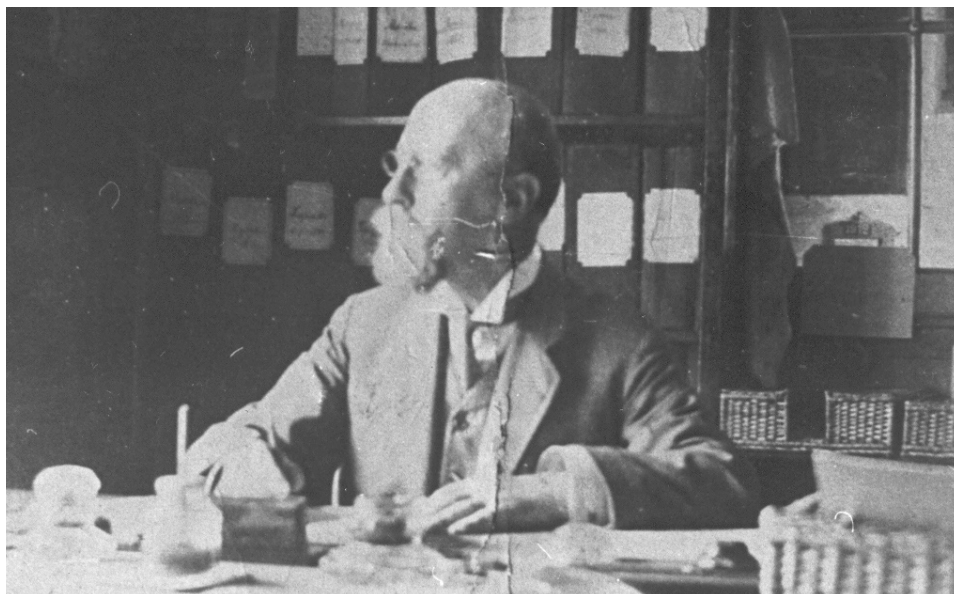
19.II.1915:	N.K. Romanov. “Ortografio de propraj nomoj en Esperanto”.
5.III.1915:	E.K. Drezen. “Malgramatiko de Esperanto”. ¹
2.IV.1915:	W.K. Rosenberger. “Esperanto kaj ĝiaj konkurantoj”.
17.IV.1915:	E.K. Drezen. “Virina Esperanto”.
11.X.1915:	N.K. Romanov. “Esperanto kaj neŭtraleco”.
25.X.1915:	E.K. Drezen. “Pri diferenco inter esperantistoj ĝenerale kaj esperantistoj teknologoj speciale”.
8. XI 1915:	W.K. Rosenberger. “Nova sistemo de filozofia lingvo ‘Ro’”.
”	V.E. Ĉeŝiĥin. “Miaj lingvosistemoj ‘Neosineographia’ kaj ‘Nepo’”.

¹ Kredeble temas pri malobservoj de la gramatika normo de Esperanto.

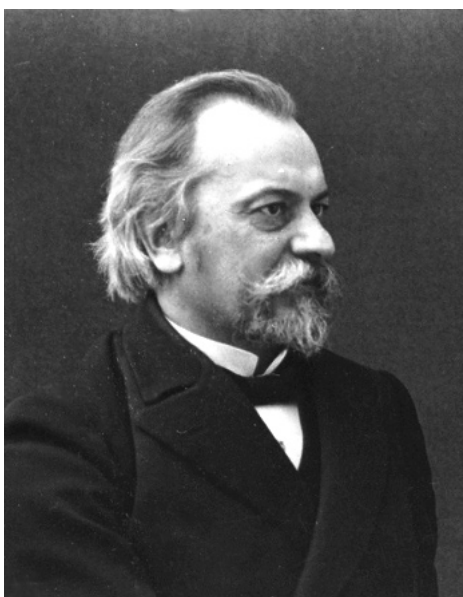
Prelegoj estis faritaj ankaŭ en la societo “Espero”: komence de 1915 tiu de Stojan pri la alfabeto de Esperanto [3 a]; februare de 1916 tiu de Ĉeŝiĥin pri la problemoj de pazigrafio (universala skribo) [3 c]. W.K. Rosenberger disponigis sian hejmon por regulaj renkontiĝoj de estontaj anoj de “Kosmoglot”; fine, oni fondis la societon.

⁵ N.K. Romanov loĝis en Petrogrado ĝis junio de 1916 kaj pro la forveturo ne povis poste aniĝi al “Kosmoglot”. P.E. Stojan [54, 197] mencias la familinomon sen la inicialoj; dank’ al V.P. Beŝkarev ni certigis, ke temas pri Nikolaj Konstantinoviĉ Romanov (1893-1978), kiu lastajn jarojn loĝis en Gor’kij.

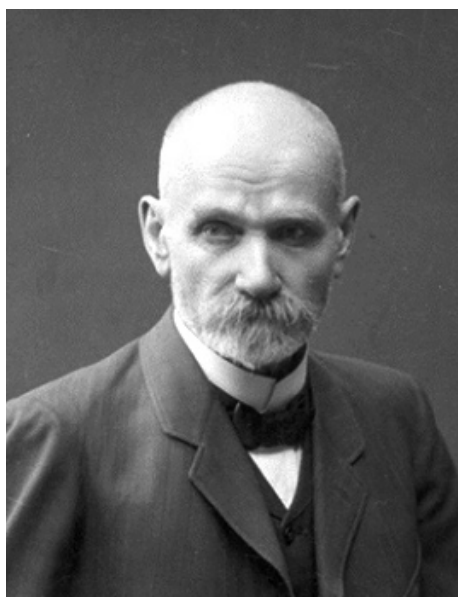
⁶ Ni konservas la esperantlingvajn titolojn de la prelegoj laŭ la revuo. Oni tamen konsideru, ke W.K. Rosenberger kaj V.E. Ĉeŝiĥin prelegis ruse, la ceteraj – en Esperanto. Ĉiuj datoj estas laŭ la malnova kalendaro.

W. Rosenberger

Vsevolod Ĉeŝiĥin (1912, tiam ankoraŭ en Riga)

Jan Baudouin de Courtenay
(fonto: www.polskipetersburg.pl)

2. Petrograda periodo: “Kosmoglot”, 1916-1921

La societo “Kosmoglot” estis fondita marte de 1916 kaj oficiale registrita fine de 1916 aŭ komence de 1917 [20 a]. Ĝiaj fondintoj estis W.K. Rosenberger (kiun oni elektis prezidanto), J. Baudouin de Courtenay (honora prezidanto)⁷, V.E. Ĉeŝiĥin, W.F. Szmurlo, E.K. Drezen, P.E. Stojan. Poste la konsiston de la partoprenantoj kompletigis la konataj interlingvistoj Ja.I. Linzbach, E. von Wahl, N.V. Yushmanov, V.K. Petraŝeviĉ k.a.

La iniciato pri kreo de la societo, kiel jam menciite, apartenis al Ĉeŝiĥin. Li ankaŭ elpensis por la societo la nomon, sugestitan de la tiutempe akceptita nomo de la scienco pri tutmondaj (internaciaj) lingvoj – “kosmoglotiko”.⁸ La programon de la societo oni popularigis interalie per specialaj propagandaj poŝtkartoj. Sur unu el ili ni legas⁹:

“La celoj de la Societo estas: a) esploro de la problemoj pri internacia lingvo; b) realigo de la ideo pri internacia lingvo en la vivo; c) studado de artefaritaj kaj naturaj lingvoj. La societo strebas unuigi amikojn de internacia lingvo, aŭtorojn de artefaritaj lingvoj, kolekti bibliotekon de ĉiuj eldonoj pri internacia lingvo... Adeptoj de ĉiu lingvo povas krei sian fakon ĉe la societo”.

Parolante pri “realigo de la ideo pri internacia lingvo en la vivo”, la fondintoj de “Kosmoglot” celis popularigon de la ideo mem pri internacia artefarita lingvo, konatigon de vasta publiko kun ĝi. Ĝuste tiel formuliĝas ĉi tiu programero en kelkaj gazetaj komunikajoj pri la fondo de “Kosmoglot” [3 ĉ].

Estas karakterize, ke la societo ne intencis limigi sin per studado de nur artefaritaj lingvoj, proponitaj por internacia komunikado. La lastaj estis submetataj al esplorado sur larĝa fono de naturaj lingvoj (kp. la sube menciitan prelegon de Stojan). Evidente, laŭ kompreno de taskoj de la kosmoglotiko la societanoj estis proksimaj al O. Jespersen, poste (1931) proponinta jenan difinon de la interlingvistiko: “Lingvosciencia branĉo, kiu esploras strukturon kaj bazajn nociojn de ĉiuj lingvoj [t.e. naturaj kaj artefaritaj], celante fikson de normoj por internaciaj artefaritaj lingvoj” [39, 1].

Starigante por si la taskon de kompara studado de ĉiuj artefaritaj kaj naturaj lingvoj, la societo difinis sin neŭtrala rilate al ĉiu unuopa sistemo de internacia lingvo. Per tio

⁷ Ne eblas preteratenti la fakton, ke la partopreno de Baudouin de Courtenay en “Kosmoglot” koincidis kun malfacila periodo en lia vivo. En 1913 Baudouin publikigis broŝuron “Nacia kaj teritoria kriterioj por aŭtonomio”, en kiu li akre kritikis la subpremadon de malgrandaj nacioj, praktikatan de la cara registaro. Oni respondis per reprezalioj. La renomega, mondfama sciencisto Baudouin estis por tri monatoj lokita en la peterburgan prizanon “Kresty” kaj perdis la profesoran oficon en Peterburga Universitato. La historio de nialanda interlingvistiko inde taksos la fakton, ke la anoj de “Kosmoglot” ne timis proponi la honoran prezidantecon al la malfavorata profesoro, kiu siavorte iĝis “ne plu bonvena al la universitato kiel Ŝtata krimulo” [24, 87].

⁸ La nun ĝenerale akceptita termino “interlingvistiko”, unue aperinta en 1911 [12, 42] tiutempe ne estis multe disvastigita, ĉar ĝi unuavice asociiĝis kun Interlingua – la lingva sistemo prilaborata de membroj de “Academia pro Interlingua”. La oficialigo de la termino “interlingvistiko” okazis en 1931 iniciate de O. Jespersen [39].

⁹ Ni kompletigis la reduktitajn vortojn en la originalo.

ĝi diferencis de la suprenomitaj organizaĵoj de esperantistoj kaj reformneŭtralistoj, funkciintaj tiutempe en Petrogrado. Tamen, kiel jam dirite, al adeptoj de ĉiu lingvo estis permesate krei sian fakon ĉe la societo. La 15an de aprilo 1916 (m.k.¹⁰) estis kreita Esperantosekcio, formulinta kiel sian taskon “reprezentadon de Esperanto en la societo ‘Kosmoglot’, defendon kaj propagandon de Esperanto en neesperantistaj organizaĵoj, studadon de Esperanto surbaze de la Fundamento kaj konforme al studoj de la Lingva Komitato” [3 ĉ]. La plej gravaj esperantistaj partoprenantoj de “Kosmoglot” estis W. F. Szmurlo, E. K. Drezen kaj P.E. Stojan.

Alian sekcion “Section Neutralist” formis membroj de la suprenomita rondeto de reformneŭtralistoj, gvidata de Rosenberger. Poste al ĝi aliĝis ankaŭ Yushmanov – pli poste konata idisto, aŭtoro de la internacilingva projekto “Etem”, membriĝinta en “Kosmoglot” aprile de 1918 [20 c]. Proksimaj al la neŭtralistoj estis ankaŭ E. von Wahl, kreonto de la lingvo Occidental, kaj V.K. Petraŝeviĉ, publikiginta en 1917 la internacilingvan projekton “Glot” [46]. Sur la kovrilpaĝo de tiu eldono estis alvoko al la legantoj, “principe konsentaj kun la ideo de la lingvo ‘Glot’, sin turni aŭ aliĝi al ‘Societo de Internacia Lingvo’ (‘Kosmoglot’)”.

“En 1916-17 la societo ‘Kosmoglot’ disvolvis intensan agadon, aranĝis plurajn kunvenojn kaj organizis plurajn prelegojn, dediĉitajn al diversaj sistemoj de universala lingvo” [8, 181]. Bedaŭrinde, ĉi tiu periodo estas nesufiĉe dokumentita. Ni scias nur pri du prelegoj, okazintaj en 1917. Ekzemple, la 28an de januaro (m.k.) Linzbach faris prelegon titolitan “Lingvo sen vortoj kaj sen gramatiko”, kiu, laŭ la reeĥo de Rosenberger, enhavis plurajn tute novajn ideojn.¹¹ Evidente en la prelego respeguliĝis la ideoj de la aŭtoro, formulitaj en lia libro de 1916 “Principoj de filozofia lingvo” (vd. sube).

La 1an de majo 1917 (m.k.) en ejo de Vegetarisma societo okazis la prelego de P.E. Stojan “Pri strukturo de lingvoj naturaj kaj artefaritaj”, kiun ĉeestis 30-35 personoj [20 b]. La enhavo de la prelego estis resumita en afiŝoj, eldonitaj de la societo “Kosmoglot” (unu el ili konserviĝis en la biblioteko de Moskva Centra Esperanto-klubo). Ni citu tiun tekston plene:

- “I. La artefarita en la natura lingvo – frukto de persona kreado. La artefariteco de literatura lingvo.
Tekniko de konstruado de artefaritaj lingvoj. Kvar ekzemploj de artefarita lingvo: la mortinta Volapük kaj la vivanta Esperanto, la dokta Ido kaj la praktika Reform-Neutral. La spirito de la natura lingvo kaj la animo de Esperanto.
La radikaro. Popola kreado en la vortfarado. Intelektula senpoveco en la lingvo. Radiksistemo de artefaritaj lingvoj.
- II. Primara strukturo de la natura lingvo. Nesufiĉeco aŭ miseco de la teorio de radikoj.
Koncepto pri la hindeŭropa pralingvo. Matematika analizo de la strukturo de radikoj. Seskomponanta formulo de la h[ind]e[ŭropa] pralingvo, servanta al la subkonscio kiel modelo de Universo.

¹⁰ Mallongigo por “laŭ la malnova kalendaro”. – Rim. de la trad.

¹¹ Letero de W.K. Rosenberger al N.V. Yushmanov de la 11a de januaro 1917 [20 a] informas pri tiu prelego kiel okazonta evento.

Scenaro pri ekesto de hindeŭropaj dialektoj sur la granda ebenajo. De plureco de la dialektoj al unueco de la lingvo. Montapudmara Eŭropo. Venko de stabila unueco. Antaŭdestiniteco de la tutmonda influo de la hindeŭropaj lingvo kaj pensmaniero.

III. Konkludo: Neceso de integrita studo pri strukturo de lingvoj de la homaro. Reveno al la naturo kaj al la pralingvo. Idealo de internacia artefarita lingvo.”

Malgraŭ la skizeco de apartaj tezoj, en ĉi tiu resumo estas rekoneblaj la ĉefaj konceptoj de Stojan: la penso pri artefariteco de pluraj komponantoj de la natura lingvo¹², la ideo pri leĝkonforma ekesto de internaciaj artefaritaj lingvoj kiel etapo sur la vojo de evoluo de la homaj lingvoj for de diverseco al unueco¹³, la tezo pri influo de strukturo de “naturaj lingvoj” al artefarita lingvo. Tre reliefe estas skizitaj la psikologiaj trajtoj de apartaj artefaritaj lingvoj (Volapük, Esperanto, Ido, ReformNeutral).

Konserviĝis reeĥo de Rosenberger pri tiu prelego [20 b]. El ĝi ni ekscias, ke Stojan distingis inter artefaritaj lingvoj, kreitaj de unu persono kaj havantaj “animon” (Volapük, Esperanto), kaj lingvoj sen “animo”, kolektivaŭtoraj (Ido, ReformNeutral). En ĉi tiu tezo klare aŭdiĝas resonado de tiutempaj diskutoj inter esperantistoj kaj idistoj, el kiuj la lastaj vidis avantaĝon de sia sistemo en la fakto de ĝia kreo fare de scienca kolektivo, sed ne de unu persono. Stojan, inverse, emas konsideri mankon de aŭtoro individueco (“animo”) malavantaĝo de artefarita lingvo. La pozicio de Stojan estis, evidente, proksima al la konceptoj de Baudouin de Courtenay, kiu opiniis kreon de artefarita lingvo afero malpli de teoria lingvoscienco, ol de “arta fantazio” de la aŭtoro [4, 62; 32, 72].

Pri la agado de Baudouin de Courtenay mem dum la nomita periodo oni povas juĝi laŭ lia parolado en la solena kunsido de la societo “Espero” la 14an de aprilo 1918 [45]. En ĝi Baudouin de Courtenay ree esprimis sian konvinkon pri la ebleco de konscia, arta influo de la homo al la lingvo (“ĉar la lingvo estas ilo de la homo, do la homotial ne nur rajtas, sed samtempe morale devas perfektigi tiun ilon”) kaj pri la neceso ellabori estontan internacian lingvon, eventuale surbaze de Esperanto (“tiu evoluo de Esperanto efektiviĝos, kiam lingvistoj aŭ lingvosciencistoj ĉesos malfidi kaj neglekti la problemon pri artefaritaj lingvoj kaj mem ekokupiĝos pri ĝia solvado”).

En la sama kunsido, dediĉita al la memoro de L.Zamenhof, parolis ankaŭ W.K. Rosenberger, emfazinta grandajn lingvistikajn meritojn de la kreinto de Esperanto.

Krom prelegoj, destinitaj por vasta publiko, la societanoj regule renkontiĝis en pli malvasta konsisto: ĉiusabate ĉe Rosenberger kunvenis kvin plej aktivaj partoprenantoj de “Kosmoglot” [20 b].

Malgraŭ la relativa malmultnombro de la petrograda “Kosmoglot”, inter ĝiaj membroj troveblas reprezentantoj de ĉiuj ĉefaj interlingvistikaj direktoj. Kiel konate, la bazon de klasifiko de artefaritaj lingvoj konsistigas ilia proksimeco al naturaj lingvoj: oni tradicie distingas inter artefaritaj lingvoj aprioraj (havantaj neion komunan kun la naturaj) kaj aposterioraj (pruntantaj sian materialon el naturaj

¹² Kp. la similajn eldirojn de Baudouin de Courtenay [1, 542].

¹³ Multe poste P.E. Stojan eldiros la saman penson en unu el siaj studoj [55, 911]. La koncepto pri evoluo de la lingvoj for de diverseco al unueco konsistigas unu el fundamentaj tezoj de la teorio de N.Ja. Marr; la interlingvistikan interpreton de tiu koncepto vd. en la libro [25, 186187].

fontolingvoj), kaj inter la lastaj – lingvoj aŭtonomaj, havantaj certajn deviojn disde la fontolingvoj, kaj naturalismaj, plej proksimaj al la naturlingva modelo. Laŭ alia kriterio la artefaritaj lingvoj dividiĝas je pazilalioj (havantaj kaj la skriban kaj la buŝan esprimformojn) kaj pazigrafioj (sistemoj de universala skribo, ne realigitaj en buŝa formo). En “Kosmoglot” estis reprezentita la tuta spektro de tiam ekzistantaj tipoj de artefaritaj lingvoj.

Adepto de la apriora direkto estis Ja.I. Linzbach. En la jaro de la fondo de “Kosmoglot” li publikigis en Petrogrado libron, dediĉitan al ellaboro de principoj de filozofia lingvo [14]. En ĝi li esprimas plurajn originalajn ideojn pri “ideala skribo”, “ideala lingvo”, “idealaj nocioj”, “idealaj signoj” ks – inkluzive eĉ “idealan kulturon”. Lin interesas ebleco transdoni lingvajn sencojn per rimedoj de geometriaj desegnoj, kio devas kaŭzi matematikigon de la lingvo. Perfektan matematikan lingvon li vidas en la kinematografio, prezentanta 4-dimensian bildon de la spaco (la du unuaj dimensioj respondas al larĝo kaj alto de la ekrano, la tria dimensio – al profundo de bildo prezentita perspektive, la kvara – al ŝango de bildoj en la tempo). Analizo de tiuj ideoj ebligas laŭmerite konsideri Linzbach unu el antaŭuloj de la nuntempa semiotiko [40]. Jam post la revolucio, en 1918 aŭ 1919, Linzbach demonstris en ekspozicio de petrogradaj distriktaj altlernejoj, kie li instruis projekcian desegnadon, kolekton de ideografiaj esprimoj, kompilitaj surbaze de lia teorio. Ĉi tiu kolekto, nomita “Geometria lingvo”, altiris la atenton de la popola komisaro pri klerigo A.V. Lunaĉarskij, vizitinta la ekspozicion kaj interalie aĉetinta la libron de Linzbach “Principoj de filozofia lingvo” [15].

La sistemo de artefarita lingvo, ellaborita de Linzbach, apartenas al aprioraj pazigrafioj. Adepto de pazigrafio (universala skribo) estis ankaŭ la iniciatinto de “Kosmoglot” V.E. Ĉeŝiĥin, tamen liaj pazigrafioj havas ne aprioran, sed aposterioran karakteron, ĉar ili reproduktas (skribajn) formojn de naturaj lingvoj. Ankoraŭ en 1913 Ĉeŝiĥin proponis ideon pri artefarita lingvo, en kiu la tuta vortaro estus senŝanĝe pruntata el iu natura lingvo (aŭ grupo de tiaj lingvoj), kaj la gramatikaj formoj estus transdonataj per esperantlingvaj finaĵoj. Tiam artefaritan lingvon Ĉeŝiĥin nomis *Nepo* (kontraste al Esperanto mem kaj ĝia Ido) [26]. Nepo ekzistis en plurvarianta formo – depende de la nacia lingvo, kies leksiko estas uzata. Plurajn tiajn variantojn Ĉeŝiĥin publikigis ankaŭ dum la partopreno en “Kosmoglot” [28]. Laŭ la ideo de Ĉeŝiĥin, la metodo realigita en Nepo povas ebligi internacian korespondadon sen scio de fremdaj lingvoj: sufiĉas nur skribi necesajn vortojn en baza formo (substantivoj en nominativo, verboj en infinitivo) kaj aldoni esperantlingvajn finaĵojn, indikantajn la gramatikajn signifojn kaj interligojn de la vortoj (o signas substantivojn en singularo, oj – en pluralo, i – infinitivon, as – verban prezencon ks). Tiam la frazo “Ruslando vivas sub signo de internaciismo” en la rusa varianto de Nepo aspektus jene: “Rossijao zhitjas pod znako de internatzionalizmo” [56]. Por kompreni la sencon de tiu frazo, al eksterlandano sufiĉas helpe de vortaro substitui sialingvajn vortojn al la rusaj, flankenlasante ĉiujn komplikajojn de la rusa gramatiko. Ĉeŝiĥin konsideris eĉ eblecon de samtempa traduko al pluraj lingvoj; ekzemple, la frazo “venu, mi atendas” estas esprimebla samtempe en la franca, germana kaj angla lingvoj (kun esperantlingvaj gramatikaj elementoj) [28]:

venir	}	u;	mi	}	attendre
kommen			warten		
to come			to wait		

Aliaj interlingvistoj renkontis la projekton de Ĉeŝiĥin sufiĉe skeptike, kvankam ja kun ioma intereso. Laŭ la plej lasta reeĥo de E.K. Drezen [8, 224], kombino de la gramatiko de Esperanto kun naturlingvaj vortoj “atribuas al la sistemo ‘Nepo’ karakteron de slango”. Efektive, Nepo kiel projekto de internacia lingvo estis antaŭdestinita al fiasko. Tamen la ideo de Ĉeŝiĥin, neproduktiva en la interlingvistiko, post kelkaj jardekoj reviviĝis en nova scienca branĉo – naskiĝanta teorio de aŭtomata tradukado. En 1933 nialanda pioniro de tiu teorio P.P. SmirnovTrojanskij prezentis patentan deklaron pri la inventita de li “maŝino por aŭtomata efektivigo ... de presitaj tradukoj el unu lingvo samtempe al pluraj aliaj lingvoj” [18]. La aŭtoro baziĝis sur tio, ke al ĉiuj lingvoj estas propra la “unueca logika strukturo”, esprimita en la sistemo de vortaj kaj gramatikaj kategorioj. La leksika materialo estas tamen diversa; sekve, la taskon de traduko konsistigas anstataŭigo de leksikaĵoj de unu lingvo per tiuj de la alia. Kaj tiu operacio, kiel la plej laborkonsumo, estas komisiata al maŝino. Anticipe la tekston prilaboras homo, kompetenta pri la fontolingvo: li devas konformigi ĉiujn leksikaĵojn al la vortara formo (substantivojn kaj adjektivojn al nominativo, verbojn al infinitivo ktp), kaj la gramatikajn signifojn esprimi per specialaj “signoj de logika analizo”. Poste venas la etapo de maŝina prilaboro, dum kiu la leksiko de unu lingvo estas anstataŭigata per tiu de la alia, kaj la “signoj de logika analizo” konserviĝas. Fine la tekston ricevas alia homo – redaktoro, kompetenta pri la cellingvo. Li anstataŭigas la “signojn de logika analizo” per gramatikaj formoj de la cellingvo. Do, la du homojoperatoroj povas eĉ ne koni la lingvojn reciproke.

Sed por ni la plej interesa estas tio, ke kiel “signojn de logika analizo” SmirnovTrojanskij proponis uzi la gramatikajn indikilojn de Esperanto, do ajna teksto en “logik-analiza formo” plene koincidas kun Nepo de Ĉeŝiĥin! Por ekzemplo ni citu tradukon de frazo el la franca lingvo (A) al la rusa (B) tra la mezaj stadioj A’ kaj B’ [18, 21]:

A: Le parti périt, s’il commence à casher ses erreurs.

A’: e partio pèiriras si il commenceras casheri sonajn l’erreurojn.

B’: Б’: партия-о погибать-ас если он начинать-ас скрывать-і свой-ajn ошибк-ојn.

B: Партия погибает, если она начинает скрывать свои ошибки.

(La partio pereas, se ĝi komencas kaŝi siajn erarojn.)

La proponoj de SmirnovTrojanskij je multaj jaroj anticipis samdirektajn eksterlandajn esplorojn, kiuj en Okcidento komenciĝis nur ekde 1946 [18, 29]. Nuntempaj esploristoj vidas la ĉefan meriton de SmirnovTrojanskij en tio, ke li malkovris “sendependecon de logikanalizaj signoj rilate al konkretaj lingvoj” [5, 81] kaj dank’ al tio iĝis la unua sciencisto, espriminta “la ideon pri ebleco traduki helpe de universala logika pontolingvo” [16, 287]. Tamen ĝuste ĉirilate la prioritato de SmirnovTrojanskij estas oponebla. Absolute saman proceduron por traduki el unu lingvo al alia Ĉeŝiĥin ellaboris ankoraŭ en 1913 – je 20 jaroj pli frue ol SmirnovTrojanskij! Tio ebligas korekte

kompreni la bazan ideon, kiun implicas la interlingvistika plano de Ĉeŝiĥin. Fakte lia projekto estis malpli sistemo de internacia lingvo, ol sistemo de tradukado, proponita longe antaŭ la apero de teknikaj rimedoj, kapablaj mekanizi ĉi tiun procezon.¹⁴

La eksterordinara proksimeco de la “logika analizo” laŭ SmirnovTrojanskij al “Nepo” de Ĉeŝiĥin elvokas ideon pri eventuala koncepta kontinueco inter la du projektoj. Ĉilige eble ne estas hazarda la fakto, ke la projekton de SmirnovTrojanskij recenzis delonga kolego de Ĉeŝiĥin en “Kosmoglot” – prof. Yushmanov [18, 42], kiu sendube ne povis preteratenti la evidentan similecon de la ideoj, kiujn ili disvolvis.

La analizitaj ĉi tie pazigrafiĵaj sistemoj de Linzbach kaj Ĉeŝiĥin eliras ekster la kadrojn de la interlingvistiko, kaj tie ili akiras sian veran sciencan signifon: la unua kiel anticipaĵo de la semiotiko, la dua kiel la unua proksimiĝo al la ideo pri aŭtomata tradukado. Sed koncerne la skribparolajn lingvojn (pazilaliojn) – tiuj sistemoj plene amplekse konservis sian interlingvistikan signifon. En la epoko de “Kosmoglot”, same kiel nun, la plej disvastigita artefarita lingvo tiutipa estis Esperanto, kies adeptoj, kiel jam menciite, konsistigis en “Kosmoglot” apartan sekcion. Al du membroj de tiu sekcio – Stojan kaj Petraŝeviĉ – apartenas pionira provo verki “Teorian gramatikon de Esperanto”, entreprenita ankoraŭ en 1909-1910. Bedaŭrinde, tiu studo restis ne presita [13, 58]; nur multe pli poste, en 1931, aperis “Skizoj de la teorio de Esperanto” fare de alia (tiutempe jam eksa) partoprenanto de “Kosmoglot” – [9].

Koncerne Stojan kaj Petraŝeviĉ: ilia kuna laboro pri teoria gramatiko de Esperanto kaŭzis sufiĉe neatenditan rezulton – provon pli aŭ malpli profunde revizii Esperanton mem. Restante aktiva esperantisto kaj aktive pledante por Esperanto en la polemiko Esperanto – Ido¹⁵, Stojan tamen ne hezitis ellabori proprajn projektojn de reformita Esperanto, kvankam lasitajn de li manuskripte: en 1911 li kreis “spiranta” kaj “lingua franka”, en 1912 – “aryana”, en 1914 – “ariana”, kiujn ekde 1919 sekvis aliaj analogaj sistemoj. Krome, al 1913-1916 atribuiĝas (same nepublikigita) projekto de “komunslava lingvo” fare de P.E. Stojan kaj D. Ĉupovskij.

Paralele ellaboris proprajn interlingvistikajn projektojn ankaŭ V.K. Petraŝeviĉ. Pri tiuj projektoj ni scias pli, ĉar li ilin eldonis. En 1917 Petraŝeviĉ publikigas en Petrogrado la

¹⁴ Kiel konate, la nocio de “aŭtomata tradukado” (AT) ne estas identa al tiu de “maŝina tradukado” (MT). Tradukon oni povas konsideri aŭtomata, kiam ĝi estas plenumata, eĉ se fare de homo, laŭ certaj reguloj, sendependaj de la tradukista arbitro. “Aŭtomata” tradukado iĝas “maŝina”, se ĝian plenumon oni komisiis al iu mekanika instalaĵo. Kun ĉi tiu precizigo oni povus diri, ke Ĉeŝiĥin estis antaŭulo de la ideo pri AT, dum al SmirnovTrojanskij apartenas la prioritato pri ellaboro de MT.

¹⁵ Ni menciis kuriozan epizodon de tiu polemiko. En 1912 Stojan eldonis sub la inventita de li aŭtoro nomo O.Ŝulerc (anagramo de la vorto “Ŝerculo”) projekton de “nova” internacia lingvo Idido [30]. Ĉi tiu projekto estis prezentita kiel perfektigita Ido (kiu siavice estis prezentita kiel perfektigita Esperanto). Tamen ĉe analizo tiu duoble perfektigita projekto evidentiĝis nenio alia ol la origina Esperanto! La mistifiko de Stojan celis ridindigi la senfinajn provojn reformi Esperanton; tiam la aŭtoro evidente ankoraŭ ne povis supozi, ke li estis kreonto de eble la plej longa serio de projektoj de reformita Esperanto en la historio de la interlingvistiko. Ne estas ekskludeble, ke unu jaron pli malfrue – en 1913 – ĝuste Idido (“ido de ido”) sugestis al Ĉeŝiĥin la ideon bapti la propran sistemon de artefarita lingvo per la vorto “Nepo”.

jam menciitan projekton “Glot” [46]. Laŭ atesto de M. MonnerotDumaine, la ideo pri tiu projekto naskiĝis ĉe Petraŝeviĉ rezulte de la kunlaboro kun Stojan en 1910 [43, 173], do rezulte de ilia kuna laboro pri teoria gramatiko de Esperanto. En la lingvo “Glot” la aŭtoro provas “substitui logikajn kategoriojn al la gramatikaj”, kio “ebligus malhavi arbitrajn gramatikajn regulojn kaj redukti studadon de internacia lingvo al studado de nura leksika materialo.” La leksika materialo estas kompilenda el ĝenerale konataj internaciaj vortoj. Ĉar “la leĝoj de la logiko estas unuecaj por ĉiuj loĝantoj de la terĝlobo” kaj la leksika materialo estas internacia, tia lingvo evidentiĝus ĝenerale akceptebla kaj havus neniam konkurantojn [46, 1]. Antaŭ ellaboro de internacia vortaro la aŭtoro proponis uzi tiun de ReformNeutral, “kiel la malplej arbitran el ĉiuj ĝis nun proponitaj” [46, 16]. Do la lingvo “Glot” estis certasence provo de kompromiso inter Esperanto kaj ReformNeutral.

Post unu jaro Petraŝeviĉ eldonas novan varianton de sia projekto, nomante ĝin “Glott” [19]. En ĝi li malpli insistas pri neceso substitui logikajn kategoriojn al la gramatikaj, transigante la ĉefan akcenton al konsekvenca transdono de internaciaj elementoj. La vortaro de ReformNeutral nun ŝajnas al li “nesufiĉe polurita”, ĉar la internaciaj vortoj “bronz”, “kemio”, “kaoso” estas en ĝi esprimataj per la formoj “bronce”, “quimi”, “caot” anstataŭ la pli kompreneblaj “bronz”, “chimie”, “caos” [19, 17]. El tio videblas, ke la interlingvistikaj konceptoj de Petraŝeviĉ evoluis de aŭtonomismo (laŭ la spirito de Esperanto) al naturalismo (superanta eĉ la naturecon de ReformNeutral).

Al la provoj reformi Esperanton aliĝis ankoraŭ unu ano de la Esperantoalo de “Kosmoglot” – W.F. Szmurlo. En 1917 li eldonis en Petrogrado Esperantoinformlibron “Ariadna Faden”, kiun ni ankoraŭ mencias sube. En ĝi li proponas certajn korektojn en Esperanto, sed, kiel prave rimarkas Drezen [8, 209], “ĉi tiuj korektoj plejparte estas profunde individuaj kaj kontraŭaj al la ĝeneralaj principoj por konstrui logikan kaj simplan gramatikon”: ekzemple, li reduktas “ne estas” al “nes”. Post kelkaj jaroj Szmurlo kompilas jam tutan projekton “ariadna lingvo”, reduktite “arling”, aŭ “esperido”. Tiu manuskripta projekto, atribuita al 1920, restas al ni nekonata [8, 209; 54, 519].

Neordinare estis reprezentita en “Kosmoglot” la ĉefa tiama rivalo de Esperanto – Ido. Rektan rilaton al ĝi havis du membroj de “Kosmoglot” – Yushmanov, aktive kunlaborinta en pluraj idistaj revuoj, kaj Baudouin de Courtenay, iama (en 1907) vicprezidanto de Komitato de la “Delegitaro por alpreno de lingvo helpa internacia” – de tiu sama Komitato, kiu kreis Idon. Tamen Yushmanov membriĝis en “Kosmoglot” aprile de 1918 – jam post kiam li deklaris sin la aŭtoro de la artefarita lingvo “Etem” (1917). Laŭ pluraj kriterioj “Etem” proksimas al “Glott” de Petraŝeviĉ kaj ReformNeutral de Rosenberger: en la lingvo estas uzataj la naturaj elementoj, ĉerpitaj el la internacia leksiko. En “Kosmoglot” Yushmanov, kiel jam dirite, aliĝis al la neŭtralista sekcio kaj do aktivis kiel reprezentanto malpli de Ido ol de “Etem”.

Koncerne Baudouin de Courtenay: li jam en 1908 demisiis el la komisiono, kiu daŭrigis ellaboradon de Ido, kaj tre kritike taksis multajn specifecojn de tiu lingvo [2, 426428]. En la polemiko Esperanto – Ido Baudouin senteble inklinitis al la unua, tamen “vasteco, senpartieco kaj sobreco de la konceptoj” ebligis al li poste kiel aŭtoro de antaŭparolo al malgranda broŝuro rekomendi al la legantoj ankaŭ alian internacilingvan projekton, konkurintan kun Esperanto – ReformNeutral de Rosenberger [4, 65].

Efektive, en 1912 Rosenberger publikigis lernolibron de ReformNeutral samtempe en la germana, angla kaj franca lingvoj [51]. En la antaŭparolo al tiu eldono Boudouin de Courtenay donas tre altan takson de ReformNeutral “kiel profunde pripensita kaj skrupule plenumita realigo de la ideo pri internacia helpa lingvo” (tamen kun rezervo, ke ĉiujn proponitajn internaciajn lingvojn li rigardas nur “el la historia vidpunkto” – kiel evolufazojn survoje al definitiva solvo de la internacilingva problemo).

ReformNeutral vere meritas honoran mencion en la historio de nialanda interlingvistiko. Dum Esperanto signas komencon de la aŭtonomisma skolo, el ReformNeutral fontas la dua baza interlingvistika skolo – la naturalisma. Al la revuoj “Progres” [47] kaj “Progress” [48], eldonataj de Rosenberger, kontribuis – iam konsente kun Rosenberger, sed iam ankaŭ polemike kun li – alia gvida teoriulo de la naturalismo – E. von Wahl, kiu en 1916 ankaŭ membriĝis en “Kosmoglot”.

Do, ambaŭ formiĝintajn tiutempe interlingvistikajn skolojn reprezentis en “Kosmoglot” neordinaraj esploristoj, kies studoj profunde influis evoluon de la interlingvistiko en kaj eksterlande.

Endas noti gravan specifecon en la agado de “Kosmoglot”, kiu ankaŭ havis grandan signifon por nialanda kaj la monda interlingvistiko: pluraj partoprenantoj de “Kosmoglot” distingiĝis per siaspeca interlingvistika enciklopediismo, la strebo ĝeneraligi kaj unuecigi la tutan akumulitan tiutempe materialon pri la internacilingva problemo. Tiun enciklopediismon fundamentis konsiderinda bibliografia bazo: konforme al sia programo la societo strebis “kolekti bibliotekon de ĉiuj eldonoj pri internacia lingvo”. Tia biblioteko cetere ekzistis jam antaŭ la fondo de la societo: ĝi estis la valorega kolekto de Rosenberger, kiu siatempe estis la plej eminenta rusa volapukisto kaj la direktoro de la Akademio de Volapük. La bibliotekon de Rosenberger uzis liaj kolegoj en la volapukista kaj neŭtralista rondetoj, kaj poste ankaŭ membroj de “Kosmoglot”. La materialoj de tiu biblioteko konsistigis la bazon de tiu vasta bibliografia dokumentaro, kiu poste estis uzita en la fundamentaj interlingvistikaj studoj de Drezen kaj Stojan: inter la ĉefaj fontoj de sia libro “Al universala lingvo” Drezen nomas la bibliotekojn de la volapuka Akademio kaj de la societo “Espero” (kien estis transdonita parto de libroj el la kolekto de Rosenberger) [8, 10]; Stojan atentigas ankaŭ, ke kiel fonto de lia “Bibliografio de Internacia Lingvo” servis unuavice materialoj, kolektitaj en Ruslando [54, 15].

La bibliografia ekipiteco de “Kosmoglot” ebligis al ĝiaj membroj entrepreni la taskon plene registri ĉiujn projektojn de internaciaj artefaritaj lingvoj. Laŭ atesto de Ĉeŝiĥin, ekde 1916 ĝis la aŭtuno de 1921 “Kosmoglot” registris 321 sistemojn de artefaritaj lingvoj, kreitaj dum 300 jaroj ekde la tempo de Descartes, inkluzive 33 variantojn de Esperanto [29]. Senpere el la historiaj studoj de “Kosmoglot” fontas la listoj de artefaritaj lingvoj fare de Yushmanov [60] kaj Stojan [53], samkiel la sistema priskribo de artefaritaj lingvoj fare de Drezen [6; 8; 36].

Membroj de “Kosmoglot” entreprenis ankaŭ la unuajn provojn kompili enciklopedion de la internacilingva movado. Ankoraŭ en 1913 Stojan proponis eldoni “Universalan Slipan Enciklopedion”. “La ideo de Stojan konsistis en tio, ke oni eldonu slipojn aŭ broŝurojn plej diverstemajn laŭ unueca modelo tiamaniere, ke oni povu ordigi ilin alfabete” [17, 160]. Stojan eldonis 5 provslipojn de la enciklopedio, sed la afero ne plu

progresis. Analogie en 1915 Ĉeŝiĥin provis eldoni “Universalan poŝtkartan vortaron” [27]. En 1916 Szmurlo kompilis en Rigo la unuan Esperantoenciklopedion sub la nomo “Ariadna Faden”. Ĝia komenca parto (ĝis la vorto “Je”) pereis dum la milito, kiam germanoj okupis Rigon. La dua parto publikiĝis en 1917 en Petrogrado (pri la proponitaj en ĝi lingvaj modifoj de Esperanto jam temis supre). Al 1921 atribuiĝas komuniko pri la preparata iniciate de Szmurlo kaj redakte de Yushmanov enciklopedio de tutmonda lingvo, kiu devis inkluzivi informojn pri ĉiuj organizaĵoj, gazetoj, faktoj, personoj, koncernantaj la problemon de tutmonda lingvo [58]. Tiuj enciklopediismaj streboj kondukis Yushmanov kaj alian lian kolegon en “Kosmoglot”, Ĉeŝiĥin, ankoraŭ pluen – al prilaboro de la problemoj de “interkulturo”, sub kiu ili komprenis “internacian unuigan kulturon”, manifestiĝantan en internacia unuecigo (aŭ ties provoj) de mezuriloj, formatoj, kalendaro, moneroj, sistemoj de bibliografia kaj alia klasifiko ks [59]. Yushmanov kaj Ĉeŝiĥin entreprenis eĉ kompilon (en Nepo!) de tabelo de kulturaj “tutmondaĵoj”, t.e. siaspecaj universalajoj en la sfero de kulturo, kiuj nature asociiĝis kun la problemo de tutmonda lingvo.

Bedaŭrinde, plejparto de tiuj defiaj intencoj ne realiĝis. Eĉ pli modesta tasko kompili interlingvistikan enciklopedion estis plenumita (kaj eĉ nur parte) jam ekster la kadroj de “Kosmoglot”: en 1934-1935 en Budapeŝto aperis “Enciklopedio de Esperanto”, kiun fundamentis materialo de la konata rusa esperantisto I.G. Ŝirjaev (kiu ne membris en “Kosmoglot”) [37].

Tamen eĉ nerealigitaj intencoj ebligas juĝi pri la elano de la agado de “Kosmoglot”, per kiu ĝi lasis rimarkindan spuron en la historio de la interlingvistiko, malgraŭ la tre kurta ekzistoperiodo de la societo. Decembre de 1918 forpasis la prezidanto de “Kosmoglot” – W.K. Rosenberger; “la gvidadon de la societo transprenis merita kosmoglottisto, esperantisto kaj membro de la iama volapuka Akademio W. Szmurlo” [8, 181]. Tamen la fino de la societo jam estis antaŭdestinita. Drastaj ŝanĝoj en la socia vivo, sekvintaj la Februaran kaj Oktobran revoluciojn, blovigis novajn ventojn ankaŭ en la internacilingva movado, unuarangan gravecon ricevas la demandoj de ties praktika organizo kaj cela taksado. En la movado plivigliĝas la maldekstra alo, kiu rezignis pri la antaŭaj sloganoj de politika neŭtraleco kaj ekstaris sur la socialisma platformo. Parto de la membroj de “Kosmoglot” dediĉas sin al solvado de unuavicaĵ taskoj, alfrontitaj de la movado, provizore flankenmetante demandojn de teoria speco. Meze de 1918 ŝanĝigas la gvidantaro de la societo “Espero”, kies prezidanto iĝas E.K. Drezen [52]. Tamen la malsato, estiĝinta rezulte de la milita detruado, igis plurajn aliajn membrojn de “Kosmoglot” forlasi Petrogradon. Plejparto el ili ne plu havis eblon por renkontiĝi: Baudouin de Courtenay transprenis katedron en Varsovia Universitato (somere de 1918), Stojan en 1919 forveturis en Serbion (poste en Svislandon kaj fine en Francion), Petraŝeviĉ transloĝiĝis en Uralon, Szmurlo – en Latvion, Ja.I.Linzbach (en 1920) – en Estonion. Tie, en Reval, en 1921 la societo renaskiĝas iniciate de Linzbach kaj E. von Wahl, kun la nomo “Kosmoglott”.¹⁶

¹⁶ Vd. [41 a]. E.K. Drezen [8, 181] erare atribuas renaskiĝon de la societo al E. von Wahl kaj W.F. Szmur³

Sur la teritorio de USSR la redukto de la agado de la petrograda “Kosmoglot” parte kompensiĝis per provoj organizi interlingvistikan laboron en la periferio. 11.10.1921 en Gomel okazis “ekspozicio de kosmoglotaj projektoj”, kies organizantoj tenis kontaktojn kun la restintaj en Petrogrado membroj de “Kosmoglot”. En la ekspozicio inter aliaj estis prezentita la projekto de Ĉeŝiĥin “Nepo”. Februare de 1922 en la urbeto Kojdanovo (Minska gubernio) aperis “Societo pri studado de Esperanto kaj ĝiaj variantoj (Ido, Nepo k.a.)”. En 1923 en Minsko estis fondita plia “Rondeto por studado kaj disvastigo de Esperanto kaj ĝiaj variantoj” [29]. Tamen ĉiuj ĉi provoj daŭrigi la interlingvistikan laboron surbaze de la petrograda “Kosmoglot” estis destinitaj al fiasko. La ĉefaj fortoj de la internacilingva movado ĉiperiode estis fordonitaj al la tasko krei amasan organizaĵon de esperantistoj: la Tria Tutruslanda Esperantista Kongreso, okazinta la inter la 1–5a de junio 1921 en Petrogrado, proklamis fondon de Sovjetlanda Esperantista Unuiĝo (poste – Sovetrespublikara Esperantista Unio; SEU). Ĝuste tiu organizaĵo, kies ĝenerala sekretario iĝis Drezen, estis rekomencanta la interlingvistikan laboron enlande kaj dononta al ĝi amasan elanon, neimageblan dum la ekzistoperiodo de la petrograda “Kosmoglot”. Ĉisence atentindas, ke la menciita Kongreso en 1921 elektis Sovetlandan Lingvan Komitaton, kiu iĝis posteulo de tiu “Nacia Lingva Subkomitato”, kiun en 1916-1917 gvidis Stojan.

Plivigliĝas sian laboron ankaŭ la adeptoj de Ido. Preskaŭ samtempe kun SEU, aŭguste de 1921 estis fondita relative malmultnombra “Rusa Societo de Tutmonda Lingvo (Ido)” (RSTL). Ĉe RSTL estis fondita Ruslanda Lingva IdoKomitato, kiun eniris membro de la petrograda “Kosmoglot” Yushmanov. Poiome la vojoj de la iamaj kolegoj en “Kosmoglot” komencas pli kaj pli diverĝi.

3. Revala periodo: “Kosmoglott”, 1921-1928

En 1921 la societo “Kosmoglott” renaskiĝas en Reval (Talino) sub gvido de Ja.I. Linzbach (kiel prezidanto) kaj E. de Wahl¹⁷ (kiel sekretario). La du gvidantoj apartenis al poluse kontraŭaj direktoj de interlingvistika pensado: Linzbach staris sur pozicio de ekstrema apriorismo, E. de Wahl estis la plej konsekvenca adepto de la naturalisma skolo. La unua publikaĵo de la Revala “Kosmoglott” estis specimeno de mirinda interlingvistika simbiozo: ĝi estis malgrandampleksa broŝuro de Linzbach, dediĉita al plua prilaboro de lia sistemo de filozofia lingvo; tamen oni eldonis la broŝuron en nova artefarita lingvo, tiutempe la plej naturalisma el la ekzistantaj: Occidental, kreita de E. de Wahl. Eĉ pli, de Wahl mem tradukis la kreaĵon de Linzbach sialingven. Do, tiu broŝuro [42] iĝis la unua publikaĵo en Occidental.

Ekde 1922 de Wahl komencis eldoni en Reval interlingvistikan revuon en Occidental. La revuo ricevis la saman nomon kiel la restarigita societo: “Kosmoglott”. La societo unuafoje ekhavis propran presorganon [41].

¹⁷ Ekde tiam en la interlingvistika literaturo stabiĝas transskribo de la nomo de E. von Wahl laŭ la franca modelo: Edgar de Wahl.

La Revala/Talina “Kosmoglott” komence konservis kontinuecon kun la petrograda societo kaj tenis neŭtralan linion rilate al ĉiu unuopa sistemo de artefarita lingvo. En la konsiston de “Kosmoglott” eniras adeptoj de diversaj internaciaj lingvoj, inkluzive esperantistojn.¹⁸ La societo subtenas kontaktojn kun iamaj membroj, interalie kun Szmurlo (kiu loĝis en Rigo) kaj Yushmanov (Petrogrado). Ĉeŝiĥin, kiu iĝis sekretario de “Kosmoglot” en Petrogrado, entreprenas provon (cetere, senrezultan) renovigi tie la agadon de la societo [29; 41 c]. Pri simila intenco al de Wahl informis belorusa esperantisto D.S. Sneĵko [21], al kies iniciato oni verŝajne devas atribui la supre menciitajn ekspozicion kaj rondetojn en Gomel, Kojdanovo kaj Minsko.

La statuto de “Kosmoglott” en nova versio difinas jenajn taskojn [41 ĉ]: “a) scienca kaj filozofia studado de la problemo pri tutmonda lingvo (“mondilingue”) ĝenerale kaj internacia lingvo (“lingue international”) speciale; b) kritiko de solvoprovaj de la nomita problemoj; c) stimulado de novaj eksperimentoj kaj ties aŭtoroj; interesigo de la publiko pri la menciita problemoj entute kaj pri apartaj studoj speciale”.

Komitato de la societo invitis ĉiujn adeptojn de internacia lingvo partopreni en la revuo “Kosmoglott” – “sendependa societa organo, en kiu ĉiuj povas libere esprimi siajn opiniojn”. Malgraŭ ke “Kosmoglott” estis redaktata en Occidental, kunlaborantoj de la revuo povis “verki artikolojn en ĉefaj eŭropaj lingvoj kaj en ĉiuj internaciaj lingvoj, kiuj estas kompreneblaj senstude, inkluzive Esperanton, Idon kaj iliajn variantojn”. Neŭtralecon de la revuo (kaj de la societo) substreki la ortografio de ĝia titolo – greklatina, sed ne okcidentala (en Occidental oni skribus la nomon “Cosmoglott”) [41 b].

Tamen jam en la komenco de sia agado la societo “Kosmoglott” entreprenis paŝojn, certagrade elirantajn eksteren de la strikta neŭtraleco, kiel ĝin komprenis fondintoj de la petrograda “Kosmoglot”. Tiuj paŝoj estis ligitaj kun la atendata tiutempe deklaro de Ligo de Nacioj pri la internacilingva problemoj. Al tiu momento estis orientitaj la deklaroj kaj peticioj de adeptoj de diversaj internacilingvaj sistemoj, kiuj devis stimuli Ligon de Nacioj por elekti inter konkurencaj projektoj. La publikigo de Occidental kaj la renaskiĝo de “Kosmoglott” estis direktitaj al la sama celo. La 5an de septembro 1921 la ĵus restarigita “Kosmoglott”, reprezentita per siaj prezidanto (Ja. Linzbach) kaj sekretario (E. de Wahl), turnas sin al Ligo de Nacioj kun memorando pri la internacilingva problemoj [41 a]. Atentigante, ke el kelkcent internacilingvaj projektoj nur Volapük, Esperanto, Ido, Neutral, Universal kaj Interlingua havis certan disvastiĝon, la aŭtoroj konstatas, ke Volapük jam mortis, dum “Esperanto, dank’ al siaj delonga uzado, evidenta simpleco kaj vasta propagando ... ricevis plejan agnoskon”. Tamen “ekzistas ankaŭ aliaj internacilingvaj projektoj, eventuale pli bonaj kaj pli perfektaj, kiuj ne sukcesis famiĝi kaŭze de eksteraj cirkonstancoj, pro manko de rimedoj aŭ reklamo”. La aŭtoroj de la memorando proponas al Ligo de Nacioj jenajn tri tezojn, surbaze de kiuj oni elektu la internacian lingvon:

¹⁸ Membrofondinto de la societo estis ekzemple Helmi Dresen, unu el gvidaj esperantistinoj de Estonio [vd. 41 i]

- I. Necesas elekti lingvon, la plej perfektan per si mem, sed ne la plej disvastigitan... Pro ekonomiaj kaj praktikaj konsideroj endas elekti tiun lingvon, kies internaj avantaĝoj evidentiĝos plejaj...
- II. La plej bona universala lingvo estas la plej internacia, t.e. tiu, kiu ŝajnos konata al plimulto de kulturaj homoj kaj pro tio estos la plej simpla por ellerni...
- III. Por determini la plej perfektan internacian lingvon, necesas anonci tutmondan konkurson”. La aŭtoroj de la memorando proponis, ke Ligo de Nacioj nomumu komitataton de ekspertoj, al kiu ĝi konfidus elekton de unu el la konkursaj projektoj.”

La unua el la prezentitaj tezoj estas direktita kontraŭ Esperanto, kies adeptoj argumentis la neceson adopti tiun lingvon per ties pleja disvastigiteco el ĉiuj artefaritaj lingvoj.

La dua tezo pledas por unu el la bazaj konceptoj de la naturalisma skolo kaj tial estas direktita ne nur kontraŭ Esperanto, sed ankaŭ kontraŭ ĉiuj aliaj aŭtonomismaj projektoj (inkluzive Idon).

La memorando de Linzbach kaj de Wahl estis prezentita por trakto en la sekretariaro de Ligo de Nacioj, tamen ĝi ne influis solvon de la demando pri internacia lingvo, kiun Ligo de Nacioj preferis lasi malfermita [34]. Sed la fakto mem, ke estis kompilita la memorando, atestis, ke la societo “Kosmoglott” intencis teni la neŭtralan linion malpli rigore, ol dum la petrograda periodo, kaj pretis aliĝi al la naturalisma skolo. Tiuj tendencoj ne povis resti nerimarkitaj. En nro 89 de Esperantogazeto “Esperanto Triumfonta” (1922) aperas artikolo, subskribita per la inicialoj P.St., en kiuj facile diveneblas la konata nomo Petro Stojan. Stojan, unu el fondintoj de la petrograda “Kosmoglot”, kulpigas la novan Revalan societeton, ke “ĝi rezignis la neŭtralecon, la liberan interŝanĝon de opinioj pri diversaj internacilingvaj sistemoj”. Malgraŭ la postaj oponoj de la redakcio de la revuo “Kosmoglott” [38; 41 d], iĝis evidente, ke la societo “Kosmoglott” kaj ĝia organo poiome transformiĝas al tribuno de adeptoj de la naturalisma skolo.

Komence de Wahl kaj liaj kunuloj sekvas la linion de konsolidiĝo de ĉiuj adeptoj de la naturalismo. Restante la organo de “Kosmoglott”, la revuo samtempe iĝis la organo de alia interlingvistika unuiĝo, esprimanta la konceptojn de la naturalisma skolo – “Akademio de Internacia Lingvo” (“Academia pro Interlingua”). Ekde aŭgusto de 1922 ĝis majo de 1924 (nroj 722) la revuo reprezentas ambaŭ interlingvistikajn organizaĵojn. Tamen jam komence de 1924 rimarkeblas ĝia reorientiĝo: ekde nro 19-20 (januarofebruaro 1924) eldonon de la revuo transprenas grupo de okcidentalistoj (kredeble, membroj de la societo “Kosmoglott”), kiuj deklaras, ke ili ne intencas “plu elspezi monon por propagando de aliaj sistemoj. La revuo restas malfermita por ĉiuj opinioj. Tamen la aŭtoroj de artikoloj, verkitaj en aliaj lingvoj aŭ propagandantaj aliajn sistemojn, devas pagi la elspezojn por ilia presado” [41 f]. Aŭtune de 1924 al Occidental aliĝas du organizaĵoj, forlasintaj Idon: la viena “IdoSocieto Progreso”, nun akceptinta la nomon “Société Cosmoglott Progress”, kaj “Societo Progreso” (Brno, Ĉeĥoslovakio), eknomiĝinta “Federali” (= “Federation del amicos del lingue international”) [33; 41 g]. Tio stimulas de Wahl ŝanĝi la kurson de la revuo: provoj unuigi adeptojn de la naturalisma skolo cedas lokon al distanciĝo for de ĉiuj rivalaj lingvoj,

ĉu aŭtonomismaj (Esperanto, Ido), ĉu naturalismaj (Interlingua). “Kosmoglott” iĝas centro de la formiĝanta okcidentalista movado. Ekde nro 2324 (decembro 1924) la revuo ne plu reprezentas “Academia pro Interlingua”, estante ekde tiam la organo de du societoj: “Kosmoglott” (Reval) kaj “Federali” (Brno). Januare de 1925 (nro 2526) al ili aliĝas “CELIA” (= “Comité Explorativ por li Lingue International Auxiliari”), speciale kreita por plua scienca prilaboro de Occidental [41 ĝ].

Ekde tiam “Kosmoglott” preskaŭ ne publikigas artikolojn en aliaj artefaritaj lingvoj, krom Occidental. En 1922 la revuo publikigis artikolojn en pli ol dek artefaritaj lingvoj, inkluzive “Nepo” de Ĉeŝiĥin [56] kaj “Etem” de Yushmanov (tio estis unu el la plej fruaj publikaĵoj de “Etem”, vd. [57]), sed en 1926 la revuo estis eldonata preskaŭ ekskluzive en Occidental; nur kiel escepto tie aperis artikoloj de J. Weisbart (en Medial) kaj A. Lavagnini (en Monario). Per tio oni definitive rompis la malnovan tradicion de la petrograda “Kosmoglot”, kies membroj tiomgrade zorgis pri subteno de la neŭtraleco, ke eĉ korespondante inter si uzis nur naciajn lingvojn [54, 197].

Ĝis 1927 la poioma reorientiĝo de la revuo finiĝas per ĝia definitiva transformiĝo al organo de la internacia okcidentalista movado. La eldonon de la revuo oni transigas en Vienon kaj transdonas al la societo “Cosmoglotta”, respektive ŝangigas ankaŭ la nomo de la revuo [35]. Dum la 30aj jaroj la revuo “Cosmoglotta” estis unu el la plej influaj interlingvistikaj eldonoj, kiuj determinis la vizaĝon de la naturalisma skolo. Ĝi plu estas eldonata eĉ ĝis nun – jam en Svislando – portante al ni la nomon de la societo, iam ekestinta en Petrogrado.¹⁹

La evoluo de la Revala societo “Kosmoglott” ĝeneraltrajte ripetis tiun de ĝia organo, kvankam estus nekorekte identigi la societon kaj la samnoman revuon, kiu ĝin reprezentis. Laŭgrade de la kreskanta “okcidentaligo” de la revuo la agado de la societo poiome reduktiĝas; almenaŭ informoj pri ĝi ĉiam pli malofte publikiĝas sur la paĝoj de ĝia organo.

La 28an de marto 1923 prezide de Linzbach okazas ĝenerala membrokunveno de la societo, kies honora prezidanto plu restis Baudouin de Courtenay [41 e]. En la kunveno oni aŭskultis la jarraporton por 1923. La agadon de la societo karakterizas jenaj ciferoj: en 1922 okazis 1 ĝenerala kunveno, 6 kunsidoj de la Estraro (“Comité directiv”), 6 sciencaj kunvenoj kun prelegoj kaj referaĵoj. La membrokvanto pliiĝis je 21 personoj. Kiel nova prezidanto elektigis A. Spuhl, vicprezidanto – E. de Wahl, sekretario – Ja. Linzbach, kasisto – H. Dresden. La agado de la societo ne limiĝis per la teritorio de Estonio: inter la membroj de “Kosmoglott” estis ankaŭ eksterlandaj interlingvistoj, ekzemple sufiĉe fama siatempe pastoro Pint, aktiva partopreninto de la internacilingva movado komence kiel volapukisto, poste kiel adepto de Idiom Neutral kaj Interlingua [41 ĥ].

Pluaj informoj pri la agado de “Kosmoglott” iĝas ĉiam pli fragmentaj. La 13an de februaro 1925 okazis ĝenerala kunveno de la societo, kiu elektis Linzbach honora membro okaze de lia transloĝiĝo en Parizon [41 h, i]. Epizode la societo “Kosmoglott” menciigis kiel eldonanto de lernolibroj kaj vortaroj de Occidental, inkluzive post kiam la eldono de la revuo “Cosmoglotta” translokiĝis en Vienon [35 a]. Decembre de 1928 la honora

¹⁹ Ĝis antaŭnelonge ekzistis ankaŭ viena interlingvistika societo “Cosmoglotta” [vd. 31].

prezidanto de “Kosmoglot(t)” Baudouin de Courtenay aliĝas al la internacia “Unio de okcidentalistoj” kiel unu el ĝiaj protektantoj (“protector del OccidentalUnion”) [35 b].

Al la 6a de decembro 1928 atribuiĝas la lasta konata al ni atestaĵo pri la agado de “Kosmoglott”. Tiutage okazis vespero memore al unu el la fondintoj de la petrograda “Kosmoglot” W.K.Rosenberger, dediĉita al la dekjara datreveno de lia morto. La vesperon ĉeestis partoprenantoj de “Kosmoglott”, ĝiaj estraranoj kaj gastoj (inter la lastaj estis filino de Rosenberger – Helene Terras). Mesaĝojn por la vespero sendis kelkaj iamaj membroj de “Kosmoglot”, interalie Linzbach (Paris) kaj Yushmanov (Leningrad). Paroladon en Occidental, dediĉitan al la meritoj de Rosenberger, faris de Wahl, kiu notis, ke “ĉiuj ĉeestantoj, kies plejparto ne okupiĝis pri Occidental, bone komprenis la enhavon de la parolado” [35 c].

Evidente, la menciitan kunvenon oni devas konsideri la lasta akto, kronanta la agadon de “Kosmoglott”. Almenaŭ, detala trarigardo de ĉiuj sekvaj numeroj de “Cosmoglotta” troviĝas neniujn spurojn de tiu agado, kvankam mem la nomo “Kosmoglott” restas en la listo de landaj reprezentantoj de la revuo ĝis la lasta antaŭmilita emisio [35 ĉ]. Estas supozende, ke en la periodo 1929-1939 interlingvistika agado de la membroj de “Kosmoglott” mankis kaj ties ekzisto mem reduktiĝis al reprezentado de la revuo “Cosmoglotta” en Estonio.

4. Takso de la agado de “Kosmoglot(t)”

Kiel menciite supre, la petrogradan “Kosmoglot”, ekestintan en 1916 kiel interlingvistika organizaĵo vastprofilaj, neŭtrala rilate al ĉiu unuopa internacilingva sistemo, en 1921 anstataŭis nova societo (“Kosmoglott”), reprezentanta nur la naturalisman skolon kaj ekde 1924 stariĝinta sur la pozicio de Occidental. La evoluvojo de “Kosmoglot(t)” similas analogian evoluon de du aliaj interlingvistikaj organizaĵoj, kiuj en la momento de sia ekesto same staris sur la neŭtrala platformo, sed poste transiris al nova internacilingva projekto. Ni aludas al la “Delegitaro por alpreno de lingvo helpa internacia” (1900-1910), kiu en 1907 kreis Idon, kaj la “Asocion por internacia helpa lingvo” (1924-1953), kiu en 1951 publikigis la projekton “Interlingua”.²⁰

Kia estas la loko, kiun okupas la societo “Kosmoglot(t)” en la historio de la interlingvistiko? La signifo kaj la rolo de tiu societo ne restis senŝanĝaj dum ĝia ekzistado. Oni rememoru, ke antaŭ 1916 (t.e. antaŭ la fondo de “Kosmoglot”) ekzistis nur du reprezentaj organizaĵoj, kiuj okupiĝis pri la internacilingva problemo. Unu el ili, la menciita “Delegitaro por alpreno de lingvo helpa internacia”, reprezentis la logikan direkton de lingvoprojektado [pli detale vd. 11, 75 k. sekv.; 12, 49]. Kiel jam menciite, la laboron de la “Delegitaro” kiel vicprezidanto de ties Komitato kaj Konstanta Komisiono, ellaborintaj Idon, partoprenis Baudouin de Courtenay, kiu tamen evidentiĝis tre malproksima de la teoriaj konceptoj de Ido kaj diverstempe interesiĝis pri aliaj

²⁰ Pri tiuj kaj aliaj ĉi tie menciataj organizaĵoj vd. pli detale [12, 10 k. sekv.]. La lingvon Interlingua, ellaboritan de la “Asocio por internacia helpa lingvo” (Interlingua IALA), oni ne konfuzu kun la samnoma sistemo, kiu ekde 1909 estis la oficiala lingvo de “Academia pro Interlingua”.

sistemoj – Esperanto, ReformNeutral kaj Occidental. Baudouin de Courtenay esprimis la opiniojn de tiuj membroj de la “Delegitaro”, kaj poste de “Kosmoglot”, por kiuj studado de ĝeneralaj principoj por konstrui internacian artefaritan lingvon ekskluzivis partianecon por iu sola aparta sistemo.

Alia interlingvistika organizaĵo antaŭ “Kosmoglot” estis kreita en 1887 kiel Akademio de Volapük. En 1893-1898 ĝin estris Rosenberger, kiu direktis la reformemon de la membroj al kreo de lingvo principe alia ol Volapük. Tiu lingvo (Idiom Neutral) dum 1898-1908 estis la oficiala lingvo de la Akademio. En 1909 la direktoro de la Akademio iĝis itala interlingvisto G. Peano. La ellaborita de li en 1903 artefarita lingvo “Latino sine flexione”, kune kun pluraj similaj sistemoj sub la komuna nomo “Interlingua”, estis oficiale akceptita de la Akademio, kiu ekde tiam nomiĝis “Academia pro Interlingua”. Tio signis turnon de la Akademio al maksimuma naturalismo, ĉar Latino sine flexione kompare kun Idiom Neutral distingiĝis per konsiderinde plia proksimeco al formoj de naturaj lingvoj, rezignante pri ajna ordigo de la leksika materialo. Tia aliro estis neakceptebla por Rosenberger kaj liaj disĉiploj, kiuj celis konstrui artefaritan lingvon sen gramatikaj aŭ leksikaj esceptoj. ReformNeutral, ellaborita de Rosenberger en 1909-1912 opone al la sistemo de Peano, estis kvankam pli naturalisma ol Idiom Neutral, sed tamen pli ordigita ol Latino sine flexione.

Do, en 1916 “Kosmoglot” estis la sola interlingvistika societo, kiu povis proponi esence alian teorian platformon ol la ankoraŭ en 1910 likvidita “Delegitaro” aŭ la milittempe silentinta “Academia pro Interlingua”. Personigite de ambaŭ siaj prezidantoj – Baudouin de Cortenay kaj Rosenberger, – “Kosmoglot” sintezis la esploraĵajn tradiciojn de la “Delegitaro” kaj de la Akademio antaŭ Peano, serĉante mezan vojon inter la ekstrema logikismo de Ido kaj la ekstrema naturalismo de Latino sine flexione. Dank’ al tio la petrograda “Kosmoglot” estis laboratorio de interlingvistika pensado, en kiu aktivis eminentaj teoriuloj, postlasintaj plurajn klasikajn studojn pri interlingvistiko kaj per tio certigintaj al “Kosmoglot” honoran lokon en la historio de tiu scienco.

Kio koncernas la Revalan “Kosmoglott” – ĝia rolo en la tiama interlingvistika vivo estis alia. La dekomenca opozicio al la “Akademio” cedas la lokon al kontraŭa tendenco – konsolidiĝo de ĉiuj adeptoj de la naturalisma skolo, kiuj subtenis ĉu Latino sine flexione (Interlingua), ĉu Occidental. Nur post la unuaj sukcesoj de la okcidentalisma movado (transiro de du idistaj societoj al Occidental en 1924) tiu movado komencis apartiĝi de provizoraj aliancanoj. Samtempe plifortiĝas la polemiko de okcidentalistoj kun adeptoj de aŭtonomismaj artefaritaj lingvoj – Esperanto kaj Ido. Tamen la energia teoria kaj propagandisma agado de E. de Wahl kaj liaj kunuloj ne povis senteble influ la evoluon de la Esperantomovado. Gravan damaĝon suferis nur Ido. La periodo 1924-1928 karakteriziĝis per kontinua forfluo de idistoj, transirantaj al la pozicio de Occidental (samkiel post kelkaj jardekoj granda parto de okcidentalistoj anstataŭigis Occidental per Interlingua IALA). Unu el la ĉefaj kaŭzoj de la krizo, ekreginta en la idista movado fine de la 20aj – komence de la 30aj jaroj, estis la ĉiam pliiĝanta konkurenco flanke de Occidental. En tiu stadio la societo “Kosmoglott” katalizis la disfalon de la idista movado.

Bibliografio

1. [Baudouin de Courtenay J.] B[oduen] de K[urtene] I.A. 1904: Jazyk i jazyki [Lingvo kaj lingvoj]. In: *Enciklopedičeskij slovar* 'vol. 41. Brokgauz, F.A. & Efron, I.A. (red.). SanktPeterburg. 529-548.
2. [Baudouin de Courtenay J.] Boduen de Kurtene I.A. 1908: Vspomogatel'nyj mejdunarodnyj jazyk [Helpa internacia lingvo] In: *Espero* (suplemento al la revuo *Vestnik znanija*), nro 1011: 426-428. SanktPeterburg
3. *La Ondo de Esperanto*. Moskva: (a) 1915, nro 2: 19; (b) 1915, nro 5: 69; nro 12: 148; (c) 1916, nro 3: 36; (ĉ) 1916, nro 45: 51.
4. Denisov, P.N. 1965: *Principy modelirovanija jazyka* [Principoj por modelado de lingvo]. Moskva
5. Drezen, E.K. 1922: *Očerki istorii idei mejdunarodnogo jazyka* [Historia eseo pri la internacilingva ideo]. Partoj 12. Moskva
6. — 1927: *Rossijskie popytki sozdaniya mejdunarodnyh iskusstvennyh jazykov. (Zametki na bloknote)* [Ruslandaj provoj krei internaciajn artefaritajn lingvojn. (Noticoj en poŝkajero)]. In: *Izvestija CK SESR*. 1927, nro 912.
7. — 1928: *Za vseobščim jazykom. (Tri veka iskanij)* [Al universala lingvo. (Tri jarcentoj da serĉado)]. Moskva, Leningrad
8. — 1931: *Očerki teorii esperanto* [Eseoj pri la teorio de Esperanto]. Moskva, Leipzig
9. — 1932: SESR na jazykovednom fronte [SEU en la lingvistika fronto]. In: *Mejdunarodnyj jazyk*, 1932, nro 910.
10. [Grigorjev] Grigor'ev, V.P. 1960: I.A. Boduen de Kurtene i interlingvistika [I.A. Baudouin de Courtenay kaj la interlingvistiko] In: *I.A. Boduen de Kurtene (k 30letiju so dnja smerti)*. Moskva
11. Kuznecov, S.N. 1982: *Osnovy interlingvistiki* [Fundamento de interlingvistiko]. Moskva
12. — 1982: *Osnovnye ponjatija i terminy interlingvistiki* [Bazaj nocioj kaj terminoj de interlingvistiko]. Moskva
13. — 1983: Principy teoretičeskogo opisaniya planovogo jazyka [Principoj por teoria priskribo de planlingvo]. In: *Interlingvistica Tartuensis 2. Teorija i istorija mejdunarodnogo jazyka* (Sciencaj noticoj de Tartua Ŝtata Universitato. Kajero 644). Tartu
14. [Linzbach] Lincbaŝ, Ja. 1916: *Principy filosofskogo jazyka. Opyt točnogo jazykoznanija* [Principoj de filozofia lingvo. Provo de ekzakta lingvoscienco]. Petrograd
15. — 1949: Universal'naja matematika i universal'nyj jazyk. Intuitivnaja matematika – matematika konkretnaja. Ee principy, metod i cel'. loje Soobščenie Akademijam nauk SSSR i Est. SSR [Universala matematiko kaj universala lingvo. Intuicia matematiko – matematiko konkreta. Ĝiaj principoj, metodo kaj celo. 1a Komuniko al la Sciencaj Akademioj de USSR kaj Estona SSR]. Tallinn. (Manuskripto; kopio en la arkivo de S.N. Kuznecov.)
16. Moloŝnaja, T.N., Nikolaeva, T.M. 1961: [Recenzo pri 18] In: “Problemy kibernetiki”, nro 5. Moskva
17. Nekrasov, N. 1934: Enciklopedija esperanto [Enciklopedio de Esperanto]. In: *Mejdunarodnyj jazyk*, 1934, nro 6.
18. Perevodnaja maŝina P.P. Trojanskogo [Tradukmaŝino de P.P. Trojanskij]. Moskva, 1959.
19. Petraŝeviĉ, V. [1918]: Estestvennyj mejdunarodnyj jazyk “Glott” [Natura internacia lingvo “Glott”]. [Alapaevs?]
20. Leteroj de W.K. Rosenberger al N.V. Yushmanov (kopioj en la arkivo de S.N. Kuznecov): (a) la 11an (24an) de januaro 1917; (b) la 14an (27an) de majo 1917; (c) la 28an de aprilo 1918.
21. Letero de E. de Wahl al N.V. Yushmanov de la 20a de aŭgusto 1922 (kopio en la arkivo de S.N. Kuznecov).

22. [Rosenberger, W.K.] Rozenberger [V.K.], Sobolev [A.I.], °olin [I.I.] 1887: Spisok lic v Rossii, znajuŝčiĥ volapjuk, s iĥ adresami [Listo de personoj en Ruslando, sciantaj Volapukon, kun iliaj adresoj]. [SanktPeterburg]
23. [Rosenberger, W.K.] Rozenberg[er] V.K. [1888]: Spisok lic v Rossii, znajuŝčiĥ volapjuk, s iĥ adresami [Listo de personoj en Ruslando, sciantaj Volapukon, kun iliaj adresoj]. [Sankt-Peterburg]
24. Russkoe jazykoznanie v PeterburgskomLeningradskom universitete [Rusa lingvoscienco en PeterburgaLeningrada Universitato]. Red. de prof. N.A.Meŝĉerskij. Leningrad, 1971.
25. Svadost, E.P. 1968: *Kak vozniknet vseobŝĉij jazyk?* [Kiel ekestos universala lingvo?]. Moskva
26. Ĉeŝiĥin, V.E. 1913: *Novye varianty esperanto: nepo i neposlava* [Novaj variantoj de Esperanto: Nepo kaj Neposlava]. Rusa ŝlosilo kun paralela teksto en Nepo. Riga
27. — 1925: *Vseobŝĉij slovar' na otkrytkaĥ* [Universala poŝtkarta vortaro]. Nro 17. Riga
28. — 1919: *Novye varianty esperanto: nepo mejdunarodnoe i nepo nacional'noe* [Novaj variantoj de Esperanto: Nepo internacia kaj nepo nacia]. Rusa ŝlosilo. Petrograd
29. — 1924 Avtobiografija [Aŭtobiografio]. – Leningrad, (Manuskripto; kopio en la arkivo de S.N. Kuznecov.)
30. Ŝulerc, O. [= Stojan, P.E.] 1912: *Novyj mejdunarodnyj jazyk idido* [Nova internacia lingvo Idido]. Kajero 11. Trad. el la germ. SanktPeterburg
31. “A membros del UMI”. – Supplemento al “Currero international de interlingua”, 1973, nro 31, februaro.
32. Baudouin de Courtenay, J. 1976: Zur Kritik der künstlichen Weltsprachen. In: R. Haupenthal (red.): *Plansprachen. Beiträge zur Interlinguistik*. Darmstadt
33. “Bulletin de Federali” (supl. al la rev. “Kosmoglott”, 1925, nroj 2526, 2728).
34. Commission de Coopération Intellectuelle de la Société des Nations. Rapport de la Commission soumis au Conseil et à l'Assemblée 15 Aug. 1923. Genève, 1923.
35. “Cosmoglotta”. Organ del Association international Cosmoglotta. Consacrat al developation e propaganda del Lingue International Axiliari Occidental. – Mauer bei Wien, 1927: (a) 1928, nro 54: 170; (b) 1928, nro 55: 186; (c) 1929, nro 57: 3637; nro 59: 83; (ĉ) 1939 (Sept. – Dec.), nro 128 (Serie A).
36. Drezen, E. 1931 (3a eld.: Oosaka 1967): *Historio de la mondlingvo. Tri jarcentoj da serĉado*. Leipzig,
37. *Enciklopedio de Esperanto*. Vol. III. Budapest, 1933. (Represo: Budapest, 1979).
38. “Esperanto Triumfonta”, nro 104. Horrem bei Köln, 1922.
39. Jespersen, O. 1931: *A new science: interlinguistics*. Cambridge
40. Kabur, B. 1967: Jakob Linzbach – semiootika pioneer. In: *Edasi*, 1967, nro 12.
41. “Kosmoglott”. Jurnal scientific inpartial de lingue international. Organ del Societé Kosmoglott, Reval, 19221926: (a) 1922, nro 1: 34; (b) nro 3: 14; (c) nro 3: 16; (ĉ) nro 6: 33; (d) nro 9: 54; (e) 1923, nro 2: 17; (f) 1924, nro 1920: 12; (g) nro 2324: 1012; (ĝ) 1925, nro 2526: 16; (h) nro 27-28: 24; (ĥ) 1926, nro 34: 17; (i) nro 34: 19.
42. Linzbach, J. 1921: *Transcendent algebra. Ideografic matematical. Experiment de un lingue filosofic*. Reval. (Reed.: Cheseaux, 1980.)
43. MonnerotDumaine, M. 1960: *Précis d'interlinguistique générale et spéciale*. Paris
44. Peĉenego [= Gajdovskij S.] 1922: La reĝo de la Fajrolando. In: *La Nova Epoko*, nro 1. – Moskva
45. “Petrograda Biblioteko”, nro 2 (“Reĉi, proiznesennye v torĝestvennom zasedanii Petrogradskogo Obŝĉestva Esperantistov “Espero”, posvjaŝĉennom pamjati Dra L. Zamengofa, 14-go aprelja 1918 g.” [Paroladoj en la solena kunsido de Petrograda Esperantista Societo “Espero”, dediĉita al la memoro de Dro L. Zamenhof, la 14an de aprilo 1918]). Petrograd, 1918.
46. Pevich V. [= Petraŝević V.K.] 1917: *Osnovy mejdunarodnogo jazyka “Glot”* [Fundamento de la internacia lingvo “Glot”]. Petrograd

47. “Progres”. Revui internasional pro omni interesi de Idiom Neutral. Organ de “Grup Neutralplant” in S.Peterburg. S.Peterburg, 1906-1908.
48. “Progress”. Jurnal pro interesi internasional in cosmolingue practical ReformNeutral. S.Peterburg, 1912-1914.
49. Rosenberger W. 1902: *Wörterbuch der Neutralsprache (Idiom Neutral)*. Leipzig
50. Rosenberger, V. Pro histor de Idiom Neutral. In: *Progres*, 1906, nro 5. S.Peterburg
51. Rosenberger, W. 1912: *Lehrgang der praktischen Weltsprache ReformNeutral*, mit einem Vorwort von Dr. J. Baudouin de Courtenay. ZürichLeipzig (kaj analogaj eldonoj en la franca kaj angla lingvoj.)
52. Skribemulo R. [= Nikolskij, K.] Po straniĉkam naŝej istorii. Raskol v Petrogradskom “Espero” [Tra la paĝetoj de nia historio. Skismo en la Petrograda “Espero”]. In: *Izvestija CK SESR*. 1927, nro 912.
53. Stojan, P. 1927: *Katalogo de lingvoj naturaj, popolaj, literaturaj, klasikaj kaj artefaritaj*. Genève
54. — 1929: *Bibliografio de Internacia Lingvo*. Genève. (Represo: Hildesheim, New York, 1973.)
55. — 1953: *Deveno & vivo de la lingvo Esperanto*. Brugge
56. [Ĉeŝiĥin] Tsheshichin V. 1922: Nepo. In: *Kosmoglott*, nro 6. Reval
57. [Yushmanov] yucmanov n. tri basis de lingu intereuropean. (skript in etem). In: *Kosmoglott*, 1922, nro 6: 3334.
58. [Yushmanov N.] 1921: Kosmoglotista agendo. In: *Mondo*, nro 5/123: 6869. Stockholm
59. — 1922: Cultura internacionale unitaristico. In: *Academia pro Interlingua*, nro 1: 57. Torino
60. — 1926: Kronologia indexo dil sistemi mondolingual. In: *Mondo*, 1926, nro 2: 12.